

Українські видання на початку XX ст.

лекція

План

1.

Газети «Громадська думка» / «Рада»: особливості становлення та функціонування.

2.

Зміст та причини припинення видань.

3.

Журнал «Шершень» – перший ілюстрований сатиричний тижневик.

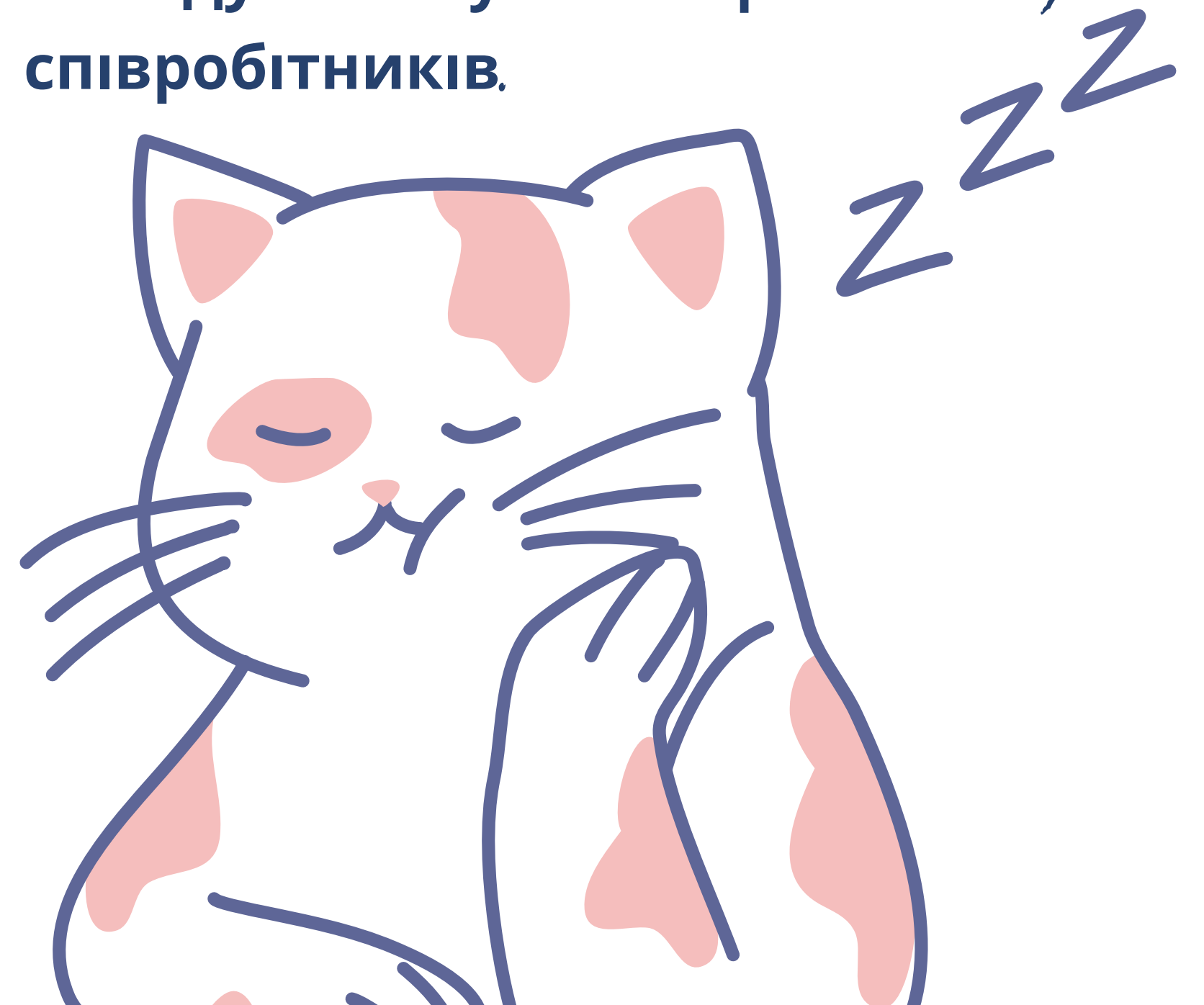
На зламі двох епох Російська імперія перебувала на шляху значних зрушень. Маніфест 17 жовтня задекларував деякі свободи, у тому числі й свободу слова, що вважалося великою перемогою демократичних сил, котрі досі не могли скористатися друкованим органом як трибуною, щоб відкрито заявити про громадянські права. Наступним кроком стали "Тимчасові правила про друк", які "розв'язали руки" національній пресі.

Газета "Громадська думка" (1905-1906) - щоденна газета створена була задля того, аби виразно й гучно піднести свій голос в "оборону потреб і прав українського народу його рідною мовою", щоб цей народ "зайняв своє місце в сім'ї культурних народів цілого світу".
Головний редактор - Ф. Матушевський (оклад 100 крб на місяць).

Авторитетності часопису додавала тематика публікацій, які були гострими, актуальними, відображали реальну картину тогочасного суспільства. З перших номерів редакція взяла курс на висвітлення права народу на освіту, навчання рідною мовою, економічну незалежність, духовний розвиток, автономію України. Статті, фейлетони, дописи, кореспонденції були настільки злободенними, що відразу після виходу перший номер "Громадської думки" було конфісковано, накладено штрафи, арештовано і засуджено співробітників.

Як зазначено у "Спогадах" Є. Чикаленка, перший рік видання щоденної газети виявився дуже важким через постійні цензурні утиски, заборони. Так, на думку цензури, антидержавні мотиви простежувалися в передових статтях *12, 13, 19 січня 1906 р.*; на *21-му числі (25 січня)* на газету було накладено заборону: київський губернатор зупинив на кілька днів вихід газети, і лише заява видавця В. Леонтовича змусила його змінити гнів на милість, тому *4 лютого 1906 р.* заборона на газету була знята; переслідуванню піддана стаття "Чи буде наука по вищих школах" (*1906. - 2 серп.*); за статтю "Село і розпуск Думи" (*1906. - 18 лип.*) "Громадська думка" була арештована і її примірники вилучалися з продажу

Газета намагалася зацікавити широкі кола читачів, прагнучи утримувати тираж у п'ять тисяч примірників. У першому півріччі 1906 р. кількість передплатників досягнула 4093. Однак згодом аналіз показав, що це були не постійні передплатники, а ті, що передплачували видання на кілька місяців чи півроку, а річних було 500. Причому кількість постійних передплатників не зростала. Редколегія однією з причин вважала те, що інформація з-за кордону та Росії запізнюється на добу. Читачі нарікали на мову, до якої були не готові: вони вимагали писати "мовою Шевченка", якої самі не знали. Також декого дратував радикалізм газети

Увагу до себе газета привертала не лише актуальністю, а й гостротою публікацій, в яких містилася критика існуючого ладу. Особливо це помітно з фейлетонів.

Вправними творцями фейлетону зарекомендували себе В. Самійленко ("Як я перейшов від слова... до думки"), С. Черкасенко, С. Єфремов, М. Вороний, М. Чернявський, М. Павловський, О. Кузьмінський, А. Терниченко, Г. Чупринка, О. Олесь та ін. "Громадську думку" прикрасили фейлетони "Дума-цяця", "Вже не можу вдержатись", "Нові способи до заспокоєння Російської держави", "Надзвичайна пригода з титулярним совітником" В. Самійленка.

Незважаючи на нетривале життя "Громадської думки (з 31 грудня 1905 р. до 18 серпня 1906 р.) значення видання в історії української журналістики полягає в тому, що це була не лише перша щоденна всеукраїнська газета на Наддніпрянщині, а й зуміла привернути до себе увагу насамперед актуальними публікаціями, які сприяли пробудженню національної свідомості українців, зародженню у суспільстві ідей української автономії, незалежності.

Менше ніж за місяць у Києві з'явилася нова щоденна українська газета «Рада», перший номер якої вийшов 15 вересня 1906 р. Щоденник виходив у надзвичайно складних умовах, ситуація ускладнювалася тим, що він продовжував тон, започаткований «Громадською думкою», а отже, стояв на ідеологічних засадах своєї попередниці, яка служила національній ідеї. Перший номер «Ради» спіткала така ж доля, як і «Громадської думки»: його конфіскували через радикальні публікації,

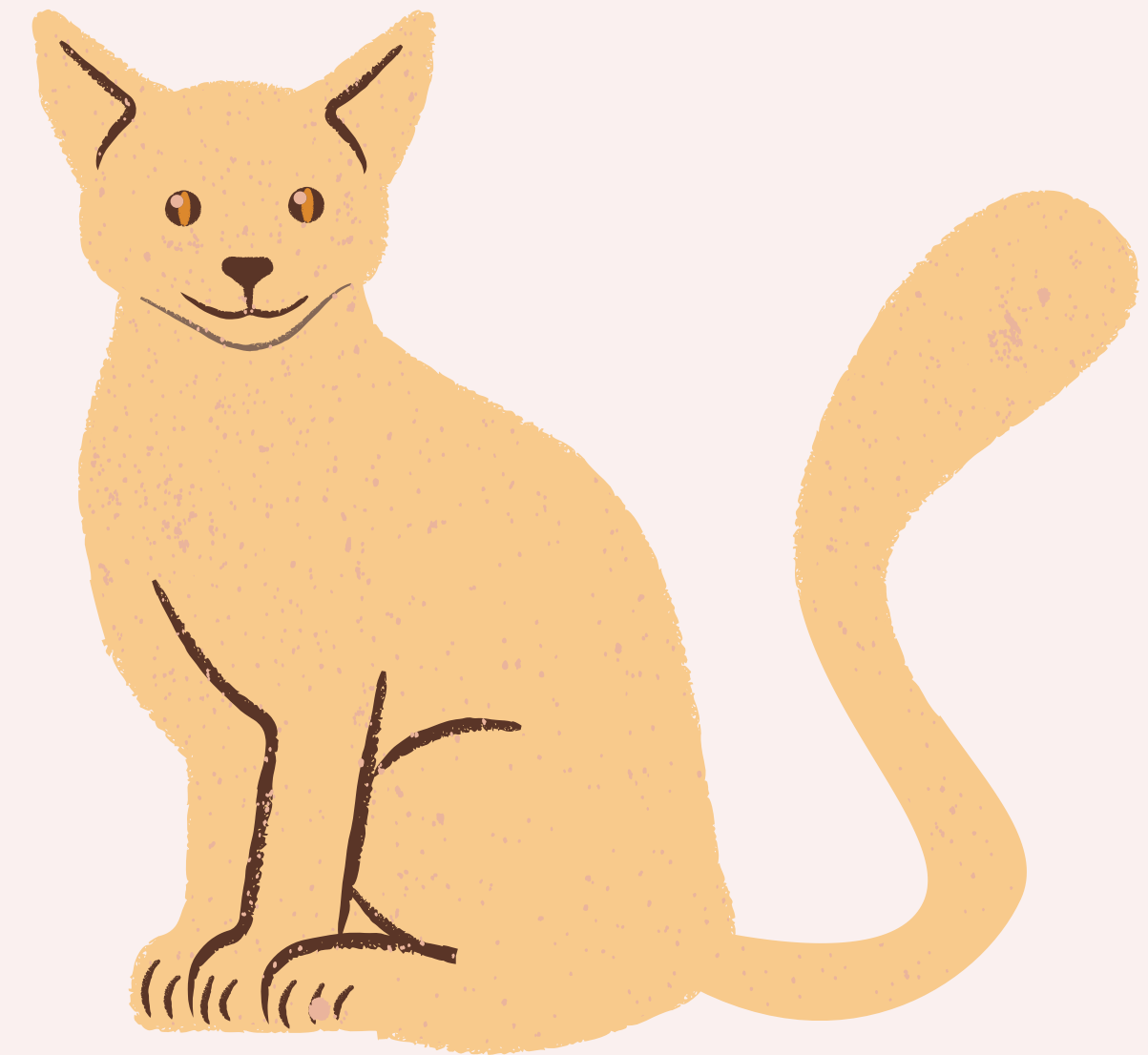
Видання захищало українські інтереси, порушувало питання української автономії, введення української мови в навчальний процес, відкриття українських кафедр у ВНЗ; підтримувало селянство й економічні реформи на користь народу тощо. Фактично в кожному номері були вміщені гострі матеріали, просякнуті національною ідеєю..

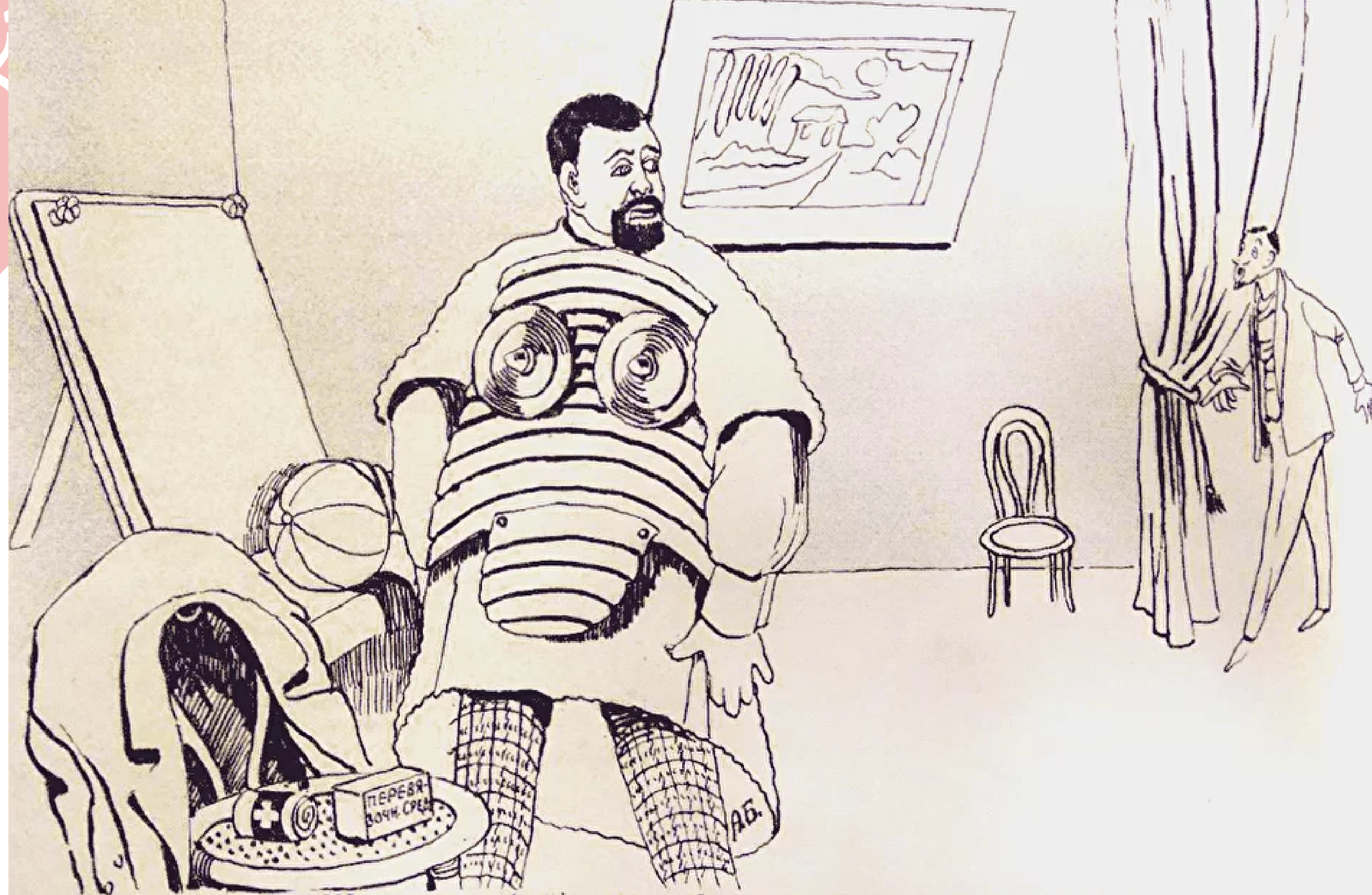
Стоячи на позиціях української державності, редколегія весь час спрямовувала ідеологію щоденника в русло національних інтересів. Про це свідчать численні публікації, зокрема на тему українського національного кольору. «Синьо-жовті барви мали прийти до нашої батьківщини із сходу від Персії і Візантії, - писав щоденник. - Жовта корогва - символ козаччини. Голубу корогву подарував Богдану Хмельницькому Владислав 4... синій та жовтий колір - знак мужності козака, його сили... Для нашої заклятої світом країни жовтий і синій кольори сі були найбільш підхожі... Шевченко одягав у ці кольори своїх героїв...

Журнал "Шершень" за редакцією В. Лозинського проіснував лише рік (вийшло 26 номерів). Це був перший ілюстрований сатиричний тижневик, що виходив українською мовою. На його сторінках розкрився сатиричний талант відомих українських письменників І. Франка, Лесі Українки, Панаса Мирного, А. Кримського, О. Маковея, В. Самійленка, М. Коцюбинського, І. Нечуй-Левицького, В. Стефаника, П. Капельгородського і цілого ряду менш відомих майстрів сатиричного цеху. Ними в українській журналістиці були започатковані жанри сатиричної мініатюри.

Вирізнявся "Шершень" і своїми карикатурами, політичною графікою. Нову сторінку в журнально-газетну практику вписали талановиті українські художники І. Бурячек, Ф. Красицький, В. Різниченко, О. Сластьон та інші. Пером, і пензлем працівники "Шершня" виносили на суд громадськості всі явні та приховані деспотичні наміри царської Росії. На сторінках цього червонобокого (такі кольори домінували в його оформленні) видання представлена їдка іронія щодо спокусливої конституції, проголошених нею прав і свобод, гіркий осуд Державної Думи, злий сарказм щодо чиновників різного рангу. Це видання увійшло в історію як часопис, що відстоював загальнолюдські інтереси українського народу і сприяв утвердженню його національної гідності. Зразки матеріалів, опублікованих у виданні див. на наступних слайдах.

- Що се ви, добродію, так узброїлися, мов лицарь на турнір.
— А се я, сусіде, на вибори маю йти.

„На всій Україні
Високі могили; дивися, дитино,
Усі ті могили - усі отгакі:

..... Отсе воля снить*.

Т. Шевченко

Одповідь на запит.

„Нащо се, діду, так зробили,
Що земських скрізь настановили?“
— Щоб дати панам, бач, заробіток
Прогодувати панських діток.
Тепер панам так чистий рай!
„А вам?..“
— Лягай та й помірай.

Всяко буває.

От бува що є чим думать,
Та нема об чім;
А буває—і є об чім,
Та немає чим.

Минола з Січі.

- Животко А. *Історія української преси* : навч. посіб. для студ. фак. журналістики вищ. навч. закладів освіти. Київ, 1999. 368 с.
2. Крупський І. В. *Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина XIX - перша чверть XX ст.)*. Львів, 1995. 184 с.
3. Сидоренко Н. М. *Українська преса як фактор формування національної свідомості (XIX - поч. XX ст.)*. Журналістика: Преса, телебачення, радіо : міжвід. наук. зб. 1992. Вип. 24. С. 3-12.
4. А. В. Кобинець *Ідеологічні компоненти в контексті щоденної подачі інформації на шпальтах газет "Рада" (1906 - 1914) та "Нова рада" (1917 - 1919)*. Держава та регіони. 2017. 4. С. 111-120.